

บทที่ 9

ทักษะการสังเกตการสอน

จุดประสงค์.-

ผู้อ่านสามารถ.-

1. เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการสังเกตทั่วไปกับการสังเกตการสอนได้
2. วิเคราะห์หลักการในการสังเกตการสอนได้ครบถ้วนตามสาระสำคัญในตำรา
3. จัดลำดับขั้นตอนการสังเกตการสอนได้ครบถ้วน
4. สร้างเครื่องมือสังเกตการสอนเป็นของตนเองได้

การสังเกต (Observation) เป็นเทคนิค วิธีการ ตลอดจนเป็นเครื่องมือที่ผู้นิเทศก์ใช้ในการนิเทศ เพื่อปรับปรุงการสอน ดังนั้น การสังเกตจึงต้องได้รับการฝึกเพื่อให้เกิดความชำนาญ การดูไม่ใช่การนิเทศ ในการนิเทศผู้นิเทศก์จะต้องมีจุดมุ่งหมายว่าจะดูอะไร ก็ต้องมุ่งความสนใจในเรื่องนั้น เนื่องจากสิ่งที่สังเกตในห้องเรียนมีมากมาย จุดมุ่งหมายของการนิเทศที่กำหนดไว้จะเป็นตัวกำหนดว่า ควรจะสังเกตสิ่งใดในห้องเรียน

นอกเหนือจากการดูแล้ว การฟัง การบันทึกรายงาน เพื่อเตือนความจำ การวิเคราะห์ และการใช้เครื่องมือ ยังใช้ร่วมกับการสังเกตด้วย

Webster (อ้างจาก สุทฤษฎี ศรีไสย) ได้นิยามการสังเกตไว้ว่า

1. เป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
2. เป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับข้อเท็จจริง มักเกิดขึ้นบ่อยครั้งจากการใช้เครื่องมือในการวัดผล และ
3. เป็นการตัดสินใจและอ้างอิงจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่เกิดขึ้นจากการสังเกตมาแล้ว

หลักการในการสังเกตการสอนในชั้นเรียน

ผู้นิเทศก์ควรตั้งหลักการในการสังเกตการสอนไว้ ดังนี้

1. สร้างสัมพันธที่ดีกับครู รู้งานที่ครูจะทำหรือสอนล่วงหน้า แล้วศึกษาบทเรียนนั้น ๆ พร้อมเตรียมอุปกรณ์ก่อนไปสังเกตการสอน

2. เตรียมศึกษาวิธีการสอนใหม่ ๆ ในเรื่องที่กำลังดำเนินอยู่ ผู้นิเทศก์ควรจะอยู่สังเกตการสอนทั้งวัน (หรือเต็มทั้งคาบ) เพื่อจะได้สังเกตการกระทำของครูและนักเรียนในระหว่างมีการเรียนการสอน

3. วางแผนล่วงหน้าและกำหนดจุดมุ่งหมายของการสังเกตทั้งที่ได้รับเชิญหรือไปสังเกตเอง

4. จัดบันทึกการสังเกตพฤติกรรมของครูและนักเรียน กระตุ้นให้ครูทำบันทึกการสอน (lesson plan) เพื่อจะได้นำมาวิเคราะห์

5. ติดตาม สอบถาม และร่วมปรึกษาหารือ โดยร่วมกันวิเคราะห์การสอน โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของการสังเกต

6. แนะนำเพื่อปรับปรุงการสอน เมื่อได้มีการวิเคราะห์การสังเกตแล้ว หรือเมื่อครูต้องการทราบข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนการสังเกตการสอน

การกำหนดขั้นตอนการสังเกตการสอน จะช่วยให้ผู้นิเทศก์ได้เตรียมงานและรายละเอียดไว้ล่วงหน้า เพื่อความสะดวกในการนิเทศการสอน การสังเกตการสอนจะมี 2 ลักษณะ คือ การสังเกตอย่างเป็นทางการ และการสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ

ก. การสังเกตการสอนอย่างเป็นทางการ

1. การเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน ในการเตรียมการก่อนการสังเกตการสอน ต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1.1 การตั้งจุดมุ่งหมาย การสังเกตจะง่ายต่อการวิเคราะห์ ถ้าการตั้งจุดมุ่งหมาย มีการวางแผน และบอกให้ครูผู้สอนทราบล่วงหน้า เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับตนเอง

1.2 การกำหนดเวลา เพื่อช่วยให้ครูมีความพร้อม และมีโอกาสเตรียมตัว เพื่อให้การสอนดำเนินไปด้วยดี อย่างไรก็ตามควรกำหนดเวลาในการสังเกตการสอนล่วงหน้า ประมาณ 1 – 2 วัน จะช่วยครูมากกว่าการบอกล่วงหน้านานเกินไป ซึ่งจะทำให้ครูรับภาระนิเทศ เป็นกังวลและเกิดความเครียด

1.3 การใช้คู่มือหรือเครื่องมือการสังเกตการสอน การสังเกตการสอนควรมีหัวข้อที่ผู้นิเทศกร่วมไว้ เพื่อความสะดวกในการจดบันทึกวิเคราะห์และตีความ ในข้อนี้อาจใช้ เป็นคู่มือการนิเทศก็ได้ คู่มือจึงควรอธิบายเกณฑ์ที่จะใช้ประเมินไว้ด้วย ถ้าจุดมุ่งหมายคือการสำรวจ เครื่องมือหรือคู่มืออาจเป็นแบบตรวจสอบรายการ ถ้าผู้นิเทศก์ต้องการสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน คู่มืออาจเป็นตารางแจกแจงความถี่ของพฤติกรรม อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ไม่มีคู่มือการสังเกตหรือนิเทศชนิดใดที่จะให้รายละเอียดได้อย่างเที่ยงตรง แต่การใช้เครื่องมือที่หลากหลายกับจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน จะช่วยให้เกิดทักษะด้านการสังเกตการสอนที่เที่ยงตรงยิ่งขึ้น

1.4 การฝึกอบรมผู้นิเทศก์ก่อนการสังเกตการสอน ดังได้กล่าวมาแล้วว่า งานนิเทศเป็นงานที่ต้องการทักษะ ผู้นิเทศก์ที่ดีควรได้ผ่านการฝึกอบรม โดยเฉพาะความรู้ ความเข้าใจในระบบการนิเทศ มีเทคนิคมากมายที่จะใช้ในการฝึกอบรมผู้นิเทศก์ เช่น การให้ผู้นิเทศก์ 2 – 3 คน เข้าสังเกตการสอนของครูในเวลาเดียวกัน เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นิเทศก์ได้มีโอกาสเปรียบเทียบบันทึกจากการสังเกตโดยการปรึกษา พูดคุย เพื่อทราบความคิดเห็นระหว่างกัน ได้เห็นข้อแตกต่าง และข้อที่คล้ายคลึงของการสังเกตการสอน การฝึกผู้นิเทศก์ใช้เครื่องมือ สไลด์ทัศนูปกรณ์ เช่น แถบบันทึกเสียง วิดิทัศน์ก็เป็นสิ่งจำเป็นในการฝึกอบรม

2. การสังเกตการสอนในห้องเรียน ในการสังเกตการสอนจะต้องเลือกใช้เครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับจุดมุ่งหมายของการสังเกตอย่างเจาะจงในห้องเรียน พร้อมทั้งพิจารณากระบวนการที่นำไปใช้ ตัวอย่างเช่น ในระบบการวิเคราะห์พฤติกรรมจากเครื่องมือการสังเกตของ Flander ผู้นิเทศก์ต้องบันทึกพฤติกรรมที่เป็นคำพูดโต้ตอบระหว่างครูผู้สอนและนักเรียน ด้วยเหตุนี้ผู้นิเทศก์จึงต้องได้ยื่นคำสนทนาโต้ตอบ ในบางครั้งอาจไม่เหมาะสมกับสภาพห้องเรียน ดังนั้น การสังเกตในห้องเรียนจึงมีสิ่งควรคำนึง ดังนี้

2.1 การเลือกที่นั่งในห้องเรียน ผู้สังเกตควรเข้าไปในห้องเรียนล่วงหน้า เลือกที่นั่งที่เหมาะสม ไม่ควรมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน

2.2 การใช้เครื่องมือเพื่อจัดบันทึกการสอน ผู้นิเทศก็จะทำหน้าที่สังเกตการสอนอย่างเดียว จะไม่สอดแทรกหรือรบกวนการสอนของครู

2.3 ระยะเวลาของการสังเกตการสอน การสังเกตตลอดชั่วโมง มีผลดีหลายประการ แต่การสังเกตเพียงครั้งเดียวไม่เพียงพอที่จะนำมาเป็นข้อมูลในการสรุป หรือตัดสินการสอนได้ แต่อาจเพียงพอที่จะนำมาใช้ตีความหมายลักษณะการสอนของครู เพื่อหารายละเอียดที่จะนำไปเสริมพฤติกรรมอื่น ๆ แต่ถ้าเป็นการวิเคราะห์ตนเอง (Self Appraisal by Teachers) หรือการนิเทศแบบคลินิก จะต้องมีการสังเกตการสอนหลายครั้งจึงจะเพียงพอ

3. กิจกรรมภายหลังการสังเกตการสอน เพื่อให้การสังเกตการสอนเกิดประโยชน์คุ้มค่า จะต้องมีการติดตามผล โดยทั่วไปกิจกรรมภายหลังการสังเกตการสอน มักจะเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

3.1 ควรจัดบันทึกหลังการสังเกต และควรเรียบเรียงบันทึกใหม่

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลที่บันทึกไว้ เพื่อให้สื่อสารได้เข้าใจมากขึ้นสำหรับครูผู้สอน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.3 การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในห้องเรียนเพิ่มเติม

3.4 การให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อแจ้งให้ครูทราบ

3.5 การตีความ การประเมินค่า และการตัดสินใจ

3.6 การวางแผน สำหรับการปรับปรุง

ข. การสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ

การสังเกตอย่างไม่เป็นทางการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเยี่ยมชั้นเรียน ไม่มีการแจ้งล่วงหน้า และไม่ถือเป็นแบบแผนของการสังเกต สามารถใช้สำหรับเรื่องต่อไปนี้.-

- หาข้อมูล
- แจ้งข่าวสาร
- บอกความสนใจ
- สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน
- แสดงความเอาใจใส่ต่อครูผู้สอน
- เยี่ยมห้องเรียน

เครื่องมือสังเกตการสอน

เครื่องมือที่ใช้สำหรับช่วยผู้สังเกตการสอน เช่น โสตทัศนอุปกรณ์ แถบบันทึกเสียง วีดิทัศน์ กล้องถ่ายภาพยนตร์ กล้องถ่ายภาพ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือบันทึกการสอน ซึ่งผู้นิเทศก็ใช้

ประกอบการสังเกต โดยบันทึกรายละเอียดของเหตุการณ์ในห้องเรียน พฤติกรรมของครูและนักเรียน เพื่อนำมาวิเคราะห์การสอนร่วมกันระหว่างผู้สังเกตและครู หรือครูสามารถใช้เทคนิคตนเอง (Self-appraisal by Teachers)

เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตการสอนมีมากมายหลายชนิด ที่จะให้ผู้สังเกตการสอนได้เลือกใช้ตามจุดหมายของการสังเกต อย่างไรก็ตามไม่มีเครื่องมือชนิดใดชนิดหนึ่งที่ดีที่สุดสำหรับทุกสถานการณ์ สิ่งสำคัญก็คือ ผู้สังเกตต้องฝึกความชำนาญในการใช้เครื่องมือเหล่านั้น และเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในห้องเรียน รวมทั้งวัตถุประสงค์ของการสังเกตการสอนด้วย

ลักษณะของเครื่องมือสังเกตการสอน

เครื่องมือที่ใช้สังเกตการสอน สามารถแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. การสังเกตเชิงปริมาณ (Quantitative Observation)
2. การสังเกตเชิงคุณภาพ (Qualitative Observation)

การสังเกตเชิงปริมาณ

การสังเกตเชิงปริมาณ เป็นวิธีการวัดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน พฤติกรรม และสิ่งของที่มีอยู่ในชั้นเรียน เครื่องมือที่ใช้วัดแบ่งออกได้ ดังนี้

1. เครื่องมือวัดความถี่ในแต่ละด้าน (Categorical frequency instrument) เครื่องมือชนิดนี้ ใช้ตรวจสอบช่วงความถี่ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในชั้นเรียน สามารถจำแนกและนับได้ เช่น พฤติกรรมครู สามารถแบ่งได้เป็น พฤติกรรมทางด้านภาษา และไม่ใช้ภาษา

พฤติกรรมด้านภาษา (Verbal Behaviors) แบ่งได้เป็น.-

- การให้ข้อมูล
- การถามคำถาม
- การให้คำแนะนำ
- การว่ากล่าวตักเตือน

พฤติกรรมที่ไม่ใช่ภาษา (Non-Verbal Behavior) เช่น

- การแสดงท่าทาง การเคลื่อนไหว ความเงียบ
- การยิ้ม การหัวเราะ
- การมอง
- การเดิน
- การเขียนกระดาน

เครื่องมือชนิดนี้มีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมพฤติกรรมให้เป็นหมวดหมู่ และ แยกลักษณะพฤติกรรมของแต่ละหมู่ออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแต่ละครั้ง จะแสดงให้เห็นจำนวนพฤติกรรม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ระหว่างผู้สังเกตและครูผู้สอน

ตารางที่ 1 พฤติกรรมทางด้านภาษาของครูผู้สอน (Verbal Behavior)

นาทิต ที่	ให้ข้อมูล	ถาม	ตอบ	ชมเชย	เสนอแนะ	ว่ากล่าว ตักเตือน	หมายเหตุ
1		X					
2		X					
3	X						
4	X						
5	X						
6	X						
7			X				
8			X				
9							
10							

ตารางที่ 2 พฤติกรรมทางวิชาการของผู้เรียน

คนที่	ตั้งใจเรียน			ไม่ตั้งใจเรียน			หมายเหตุ
	เพ่งมอง	ทำงาน	สนทนา	ไม่เพ่งมอง	ไม่ทำงาน	พูดคุย	
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

ตารางที่ 3 พฤติกรรมการทำงานของผู้เรียน

เวลา	ตั้งใจทำงาน	ไม่ตั้งใจทำงาน ไม่รบกวนผู้อื่น	ไม่ตั้งใจทำงาน รบกวนผู้อื่น	หมายเหตุ
09.00	××××××	×××	×	
09.10	××××	××××	××	
09.20	×××××	××××	×	
09.30	××××××××	×		
09.40	××××××××			

สังเกตพฤติกรรมของนักเรียน 10 คน ที่เป็นตัวแทนของชั้นเรียนนี้ ต้องใช้เวลานานกว่าที่จะสรุปผลให้ผู้สังเกตหรือครูรู้ว่า มีอะไรเกิดขึ้นในชั้นเรียนบ้าง และเครื่องมือนี้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่จะใช้อธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ ในช่วงเวลา 10 นาที ผู้สังเกตจะต้องสังเกตผู้เรียนทั้ง 10 คน จากตัวอย่างดังกล่าว ผลของการสังเกตจะมีประโยชน์อย่างมากต่อการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่างผู้สังเกตกับครูผู้สอน เกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจพฤติกรรมตั้งใจเรียนของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

2. เครื่องมือตัวชี้ทางกายภาพ (Physical indicator instrument) เครื่องมือชนิดนี้จะเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบ ใช่ หรือ ไม่ใช่ เท่านั้น ตัวอย่างเช่น เครื่องมือที่เน้นสภาพห้องเรียนในตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 สภาพทางกายภาพของห้องเรียน

รายการ	ใช่	ไม่ใช่	ไม่มี ความเห็น
1. พื้นห้องเรียนมีรอยเปื้อนบางตอน			
2. ฝาผนังมีรอยเปื้อนและสะอาดเป็นบางตอน			
3. นักเรียนนำวัสดุอุปกรณ์มาแสดงน้อยกว่าเดือนที่แล้ว			
4. วัสดุอุปกรณ์ของนักเรียนเก็บไว้อย่างเป็นระเบียบในที่เก็บ			
5. วัสดุอุปกรณ์ของครูเก็บไว้ในที่เก็บอย่างเหมาะสม			
6. จัดที่รับงานและส่งงานคืนนักเรียนไว้อย่างเหมาะสม			
7. มีรายงานผลการทำงานของนักเรียนติดไว้ที่ฝาผนังชั้นเรียน			

เครื่องมือนี้ง่ายในการใช้และบันทึกผลที่ได้รับ จะมีคุณค่าอย่างมากต่อการปรับปรุงสภาพห้องเรียน

3. เครื่องมือตัวชี้การปฏิบัติ (Performance indicator instrument) เครื่องมือนี้ต้องการคำตอบว่า ใช่ หรือ ไม่ใช่ สำหรับสิ่งที่แตกต่างกันนั้นอยู่ที่รายชื่อที่เน้นการปฏิบัติของครู นักเรียน ดังตัวอย่างในตารางที่ 5 ดังนี้ (สุทธนู ศรีไสย์, 2538, 173)

ตารางที่ 5 ตัวชี้แสดงความต้องการและความก้าวหน้าของผู้เรียน

รายการ	ใช่	ไม่ใช่	ไม่มี ความเห็น
1. มีการใช้คำถามในชั้นเรียน เพื่อช่วยผู้เรียน			
2. มีการใช้ผลการตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียน ช่วยผู้เรียนพิจารณาปัญหาของตนเอง			
3. มีการพบปะกับผู้เรียนแต่ละคน เพื่ออภิปรายปัญหาการเรียนรู้อ			
4. มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับคะแนนทดสอบรวมแก่ผู้เรียน			
ฯลฯ			

การสังเกตเชิงคุณภาพ

การสังเกตเชิงคุณภาพ มีรูปแบบการสังเกตหลายแบบ รูปแบบที่ใช้กันมากได้แก่

1. การบรรยาย (Descriptive forms of observation) หรือการพรรณาอย่างอิสระ ผู้สังเกตจะบันทึกทุกสิ่งทุกอย่างที่พบเห็น และได้ยินในชั้นเรียน และจะต้องเลือกตัดสินใจว่า อะไรคือสิ่งสำคัญที่จะได้รับการสังเกตนั้น

2. การใช้แบบสอบถามเฉพาะเจาะจง (Focused Questionnaire Observation) การสังเกตแบบนี้ เป็นการค้นหาคำตอบจากคำถามที่ตั้งไว้แล้ว Harris (อ้างจาก สุทธนู ศรีไสย์, 2538) ได้พัฒนาแบบทดสอบถามเฉพาะด้านขึ้นมา เพื่อใช้ในการสังเกต ซึ่งมีด้านต่าง ๆ ดังนี้

ห้องเรียน ครู นักเรียน บทเรียน

ตัวอย่างแบบสอบถามเฉพาะเจาะจง

- ห้องเรียน : ครูผู้สอนจัดห้องเรียนอย่างไร จึงเป็นที่ดึงดูดความสนใจของนักเรียน
- ครู : องค์กรประกอบใดบ้างที่ตัวชี้ว่า ครูให้ความอบอุ่นเป็นกันเองกับนักเรียน
- นักเรียน : อะไรคือตัวแปรสำคัญที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนตั้งใจทำงาน และทำไมเขาทำเช่นนั้น
- บทเรียน : งานที่ทำในชั้นเรียน และการบ้านที่ครูมอบหมายให้นักเรียนไปทำนั้น พิจารณาได้อย่างไรว่า มีความสัมพันธ์และสอดคล้องได้อย่างเหมาะสมกับ ทรัพยากรในชุมชน และสภาพที่แท้จริงของนักเรียน

3. การวิพากษ์ทางการศึกษา (Educational Criticism) Elliott Eisner ได้พัฒนาวิธีนี้ขึ้น ผู้สังเกตแบบนี้จะต้องได้รับการฝึกฝนเป็นพิเศษให้มีความรู้ ความสามารถในการพิจารณาห้องเรียน มีประสบการณ์สูง และจะต้องคุ้นเคยกับห้องเรียนและวิธีการสอนในหลายรูปแบบ จึงจะสามารถวิพากษ์ได้

นักการศึกษาบางท่านเสนอความเห็นในการใช้เครื่องมือสังเกตการสอนแตกต่างออกไป และเห็นควรนำเสนอเพื่อพิจารณาเพิ่มเติม ดังนี้

เครื่องมือในการสังเกตการสอนตามรูปแบบของพฤติกรรม

เครื่องมือในการสังเกตการสอนตามรูปแบบของพฤติกรรม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. สังเกตพฤติกรรมเฉพาะด้าน
2. สังเกตพฤติกรรมหลาย ๆ ด้าน

1. สังเกตพฤติกรรมเฉพาะด้าน

Flanders ได้คิดเครื่องมือวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจาระหว่างครูและนักเรียนภายในห้องเรียนขึ้น จากแนวคิดของ Flanders นำมาทำเป็นมาตราส่วนประมาณค่า เพื่อต้องการทราบผลการสังเกตพฤติกรรมทางวาจาในชั้นเรียน ดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงการวิเคราะห์พฤติกรรมทางวาจา

พฤติกรรม	มาก	ค่อนข้างมาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีเลย
1. การยอมรับความรู้สึกของนักเรียน					
2. การชมเชยสนับสนุนให้กำลังใจ					
3. การยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน					
4. ครูถาม					
5. ครูบรรยาย					
6. ครูให้แนวทาง					
7. ครูวิจารณ์ หรือใช้อำนาจ					
8. นักเรียนตอบคำถามของครู					
9. นักเรียนพูดริเริ่ม					
10. การเจียบ					

เครื่องมือสังเกตการสอนในชั้นเรียนของแฮริส

แฮริสได้สร้างเครื่องมือที่ใช้สังเกตการสอน ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ควรแก่การศึกษา และนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนเป็นอย่างดี เพราะใช้ง่าย เทคนิคที่ใช้ไม่ซับซ้อนจนเกินไป กล่าวคือ การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลกระทำได้ง่าย แต่ประโยชน์ของเครื่องมือนี้มีมาก เพราะเครื่องมือนี้เน้นหนักด้านการสอนมากกว่าสภาพห้องเรียน การสอนโดยการให้ความสนใจเฉพาะปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยการสังเกตหรือการสัมภาษณ์หลังจากการสอน เพื่อผู้สังเกตจะได้ให้ความช่วยเหลือตรงประเด็น เฉพาะพฤติกรรมหรือปัญหาเฉพาะเท่านั้น เครื่องมือแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. แบบคำถามสำหรับครูใช้ถามกับนักเรียน
2. แบบคำตอบนักเรียน

แฮริสให้หลักการที่ว่า “แบบของคำถามต่าง ๆ ที่ครูใช้ถามนักเรียน ไม่ว่าจะเป็นการอภิปราย การตอบปากเปล่าหรือการทดสอบ คำถามที่ใช้เป็นเครื่องมือให้เห็นสภาพบางอย่างของการเรียน ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้น และแบบการตอบคำถามของนักเรียนก็จะเป็นเครื่องมือให้เห็นคุณภาพของการเรียน ที่กำลังดำเนินอยู่เช่นเดียวกัน”

ลักษณะเครื่องมือของแฮริส

แฮริสแบ่งเครื่องมือออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นคำถาม

2. ส่วนที่เป็นคำตอบ

แต่ละส่วนมีข้อย่อย 5 ข้อ ตามตาราง

ตารางที่ 7 ลักษณะของเครื่องมือสังเกตการสอนในชั้นเรียนของแฮริส

ชนิดของคำถามของครู	แบบคำถาม
	1. มุ่งคำตอบแบบความจำ ข้อเท็จจริง และสิ่งที่เรียนมาแล้ว (Recognition or Recall)
	2. มุ่งคำตอบที่เกี่ยวกับความรู้สึก การสมมติ การคาดคะเนของนักเรียน (Speculation)
	3. มุ่งให้นักเรียนหาเหตุผล หาความสัมพันธ์ของเหตุผล (Causation)
	4. มุ่งให้นักเรียนเปรียบเทียบ คือให้บอกลักษณะที่เหมือนกัน แตกต่างกัน หรือเปรียบเทียบในเรื่องที่ติดต่อกันสัมพันธ์กัน
	5. มุ่งให้นักเรียนแสดงถึงการอ้างอิง การให้ข้อสรุป การวิเคราะห์ หรือการนำไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างหนึ่ง (Complex Relationship)
แบบการตอบคำถามของนักเรียน	แบบการตอบ
	1. ผู้ถามจำเพาะเจาะจงให้ตอบก่อนที่จะถามคำถาม คือ ครูชี้ให้นักเรียนก่อนว่า ให้นักเรียนคนใดเป็นผู้ตอบคำถามแล้วจึงถามคำถามนักเรียนคนนั้น (Solitary Response)
	2. การตอบคำถามของนักเรียนคนเดียวตอบ โดยได้ฟังคำถามก่อนแล้วครูชี้ให้ตอบ (Controlled Response)
	3. ครูถามคำถามนักเรียน แต่ไม่จำเพาะเจาะจง หรือชี้ตัวให้คนใดคนหนึ่งตอบ คือใครจะตอบก็ได้ (Uncontrolled Response), ตอบ

แบบการตอบคำถาม ของนักเรียน	แบบการตอบ
	4. การที่ผู้ตอบขึ้นมาโดยความสมัครใจ หรือคำถามเกิดขึ้นมาเฉย ๆ โดยยังไม่ได้ถาม หรือโดยไม่จำเพาะเจาะจงให้ตอบ (spontaneous Response)
	5. แบบคำถามที่ต้องการให้นักเรียนกลุ่มใหญ่ตอบพร้อม ๆ กัน (Mass Response)

วิธีการใช้เครื่องมือ

1. ผู้สังเกตจะต้องเตรียมเครื่องมือ ซึ่งเป็น Tally sheet
2. ในขณะที่สังเกตจะต้องคอยฟังคำพูดในชั้นเรียน และจะต้องพิจารณาว่าเป็นคำถามประเภทใด
3. การพิจารณาคำถามของครูต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ และในบางครั้งต้องพิจารณาคำตอบของนักเรียนควบคู่กันไปด้วย
4. คิดคำนวณออกมาเป็นเปอร์เซ็นต์ทั้งคำถามและคำตอบ
5. เครื่องมือนี้เป็นหน่วยการพูดมากกว่าหน่วยเวลา
6. บันทึกลักษณะทั่วไปของชั้นเรียนที่สังเกตด้วย คือ
 - 6.1 วิชาที่สอน
 - 6.2 จุดประสงค์ของบทเรียน
 - 6.3 การเตรียมอุปกรณ์
 - 6.4 การจัดห้องเรียน

ตารางที่ 8 ตัวอย่างการใช้เครื่องมือของแอรিসในการสังเกตการสอน

	แบบคำถาม/คำตอบ	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
แบบคำถาม	1. ความจำ การระลึกได้	9	37
	2. การคาดคะเน พยากรณ์ การสมมติ	10	42
	3. การหาเหตุผล	3	12
	4. การเปรียบเทียบ	-	-
	5. การหาความสัมพันธ์ การสรุป	2	9
แบบคำตอบ	1. ซ้ำก่อนแล้วตอบคำถาม	-	-

แบบคำถาม/คำตอบ	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
2. ตั้งคำถามก่อนให้ตอบ	22	70
3. คำตอบที่ไม่จำเพาะเจาะจง	2	7
4. คำตอบที่ตอบด้วยความสมัครใจ	4	14
5. คำตอบพร้อม ๆ กัน	1	3

จากตารางตัวอย่าง สามารถวิเคราะห์ได้ ดังนี้

ครูผู้สอนมีความสนใจในการเรียน เพื่อให้นักเรียนคิดอย่างกว้างขวาง แต่ในด้านคำถามแบบเปรียบเทียบ คำถามแบบหาความสัมพันธ์ และคำถามหาเหตุผลมีน้อยมาก แบบของคำตอบของนักเรียนส่วนใหญ่ เช่น การตั้งคำถามแล้วชี้ให้นักเรียนตอบ ควรจะเพิ่มในด้านให้ตอบโดยอิสระ หรือการตอบแบบไม่จำเพาะเจาะจง ซึ่งผู้สังเกตหรือผู้นิเทศก์จะนำข้อมูลไปเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสเข้าใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น รู้จักเปรียบเทียบหรือมองเห็นความซับซ้อนได้ และสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี

2. การสังเกตพฤติกรรมหลายด้าน

โอเบอร์ได้สร้างเครื่องมือสังเกตการสอนอย่างเป็นระบบ เรียกว่า Obers's Systematic Observation Technique ในปี 1967 โดยได้ดัดแปลงมาจากเครื่องมือสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนของแฟลนเดอร์ส ที่มีพฤติกรรมทางวาจา ส่วนมากเป็นของครู พฤติกรรมที่แสดงออกของนักเรียนมีน้อย

ตารางที่ 9 แสดงพฤติกรรมทางวาจาของครูและนักเรียนของโอเบอร์

สัญลักษณ์ของครู	พฤติกรรม	สัญลักษณ์ของนักเรียน
1	การสร้างบรรยากาศ	11
2	การยอมรับ	12
3	การขยายความ	13
4	การใช้คำนาม	14
5	การตอบคำถาม	15
6	การอธิบาย	16
7	การให้แนวทาง	17
8	การแก้ไข	18

สัญลักษณ์ของครู	พฤติกรรม	สัญลักษณ์ของนักเรียน
9	การลดความตึงเครียด	19
10	การเรียนรู้ หรือความสับสนวุ่นวาย	20

รายละเอียดกิจกรรมต่าง ๆ

การสร้างบรรยากาศ

การให้นำเข้าสู่บทเรียน การให้คำชมเชย การให้กำลังใจ การให้คำวิจารณ์ การให้แนวความคิด การตลก การแสดงความเป็นมิตร

การยอมรับ

ยอมรับการกระทำ ยอมรับคำวิจารณ์ ยอมรับความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ

การขยายความ

การถามเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา

การตอบคำถาม

การตอบคำถามโดยตรง พฤติกรรมที่สนองต่อคำถาม

การอธิบาย

การเสนอข้อเท็จจริง การอธิบายเนื้อหา การอภิปรายเสนอความคิดเห็น

การให้แนวทาง

การมอบงานให้ทำ การออกคำสั่ง

การแก้ไข

การบอกให้ทราบคำตอบ หรือพฤติกรรมนั้นไม่ถูกต้อง ควรแก้ไข

การลดความตึงเครียด

การให้คำแนะนำเพื่อแก้ไขสถานการณ์ การเรียนการสอนที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

การเจียบ หรือความสับสนวุ่นวาย

การหยุดระยะการพูด ความเจียบ หรือความสับสน วุ่นวาย หรือพฤติกรรมที่ผู้สังเกตไม่แน่ใจ

วิธีใช้เครื่องมือในการจัดบันทึกและจำแนกพฤติกรรมของโอเบอร์

1. จัดบันทึกพฤติกรรมที่สังเกตได้ทุกช่วง 3 นาที
2. ใช้สัญลักษณ์ 10 ก่อนที่จะจัดบันทึกพฤติกรรมและเมื่อสิ้นสุดบันทึกพฤติกรรม
3. เมื่อนักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางวาจาทุกครั้ง ใช้สัญลักษณ์ 10 ก่อน เพื่อแสดงว่านักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางวาจา
4. การใช้สัญลักษณ์ 1 หรือ 11 ใช้เฉพาะเมื่อครูหรือนักเรียนพูดเพื่อนำเข้าสู่บทเรียน
5. การใช้สัญลักษณ์ 3 หรือ 13 ใช้เฉพาะเมื่อครูหรือนักเรียนต้องการคำอธิบายเพิ่มเติม เนื่องจากข้อความหรือคำถามเดิมไม่กระจ่างชัดเจนเพียงพอ
6. การใช้สัญลักษณ์ 5 หรือ 15 ใช้เมื่อ
 - 6.1 คำถามใดต้องการคำตอบโดยตรง เช่น ใช่ ไม่ใช่ จริง ไม่จริง

- 6.2 คำถามที่ต้องการคำตอบที่เป็นความจริง
- 6.3 คำถามที่มีคำตอบเพียงคำตอบเดียว
- 7. การใช้สัญลักษณ์ 6 หรือ 16 ใช้เมื่อ
 - 7.1 คำถามที่ต้องการคำอธิบายหรือคำวิจารณ์
 - 7.2 คำถามที่มีคำตอบได้หลายคำตอบ
 - 7.3 คำถามที่ต้องการคำตอบที่ต้องการการประเมินผล
- 8. พฤติกรรมใดที่ผู้สังเกตไม่แน่ใจ หรือไม่สามารถจำแนกได้ว่าพฤติกรรมประเภทใดได้แน่นอน ใช้สัญลักษณ์ 10

เครื่องมือการสังเกตการสอนของฮิวส์

ฮิวส์ได้สร้างเครื่องมือสังเกตการสอน โดยสังเกตหน้าที่ของครูเป็นหลัก เพื่อปรับปรุงพฤติกรรมของครูโดยเฉพาะ ประเภทของกิจกรรมการสอนแบ่งเป็น 7 หน้าที่ คือ

1. ควบคุมปกครองชั้น
2. ทำให้เชื่อ
3. ช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวก
4. สอนเนื้อหาวิชา
5. ตอบสนองส่วนตัว
6. แสดงความรู้สึกที่ดี (เสริมแรงทางบวก)
7. แสดงความรู้สึกที่ไม่ดี (เสริมแรงทางลบ)

ต่อมาได้ให้หน้าที่ของครูจาก 7 หน้าที่ เหลือ 5 หน้าที่ โดยการทำหน้าที่ควบคุม และทำให้เชื่อรวมกันเป็นหนึ่งข้อ และนำข้อ 4 และข้อ 5 รวมกัน

ลักษณะเครื่องมือของฮิวส์

ฮิวส์เน้นหน้าที่สำคัญของการสอน โดยแบ่งเป็น 5 หน้าที่ ตามตาราง

ตารางที่ 10 แสดงเครื่องมือสังเกตพฤติกรรมของครูในการสอนของฮิวส์

หน้าที่สำคัญในการสอน	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
1. ครูเป็นผู้ควบคุมและบังคับ (Controlling and Imposing) ครูกำหนดข้อบังคับ ความเห็น พฤติกรรมแก่นักเรียน วางท่าเป็นเชิงสอน ให้ความช่วยเหลือปราศจากการซักถาม ประเมินค่าโดยไม่ใช้		

หน้าที่สำคัญในการสอน	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
ตัวเลข		
2. ครูเป็นผู้ช่วยให้เด็กได้แสดงออกเพื่อเกิดการเรียนรู้ (Facilitating) เช่น การตรวจสอบความรู้ที่ให้ เป็นวิธีการที่ทำให้นักเรียนได้รู้แจ่มแจ้งและง่ายขึ้น		
3. ครูช่วยให้เด็กได้แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองมากขึ้น (Developing content and responding) มีการกระตุ้น สรุปผล ประเมินค่า ตอบคำถาม ให้ความเห็น ให้อธิบายเพื่อการเรียนรู้ แก้ปัญหา แปลความรู้สึก ยอมรับเมื่อมีการผิดพลาด และพยายามให้นักเรียนตั้งใจเรียน		
4. ครูให้กำลังใจ (Positive Affectivity) เช่น การชม การปลอบ		
5. ครูว่ากล่าวตักเตือน (Negative Affectivity) เช่น การตำหนิ กล่าวโทษ ขู่ ไม่เอาใจใส่ ปฏิเสธคำขอร้อง		

วิธีใช้เครื่องมือของฮิวส์

1. ผู้สังเกตต้องตั้งใจฟัง การพูดในชั้นเรียน ฟังคำถามของครู คำตอบของนักเรียน เพื่อให้แน่ใจว่านักเรียนตัดสินใจอย่างไร
2. เมื่อแน่ใจแล้วลงมือบันทึก (Tally) ลงในตารางเครื่องมือ

ตารางที่ 11 ตัวอย่างการสังเกตพฤติกรรมของครู

หน้าที่การสอนของครู	จำนวน	เปอร์เซ็นต์
1. ครูเป็นผู้ควบคุมการสอนและเป็นการบังคับ	2	9
2. ช่วยนักเรียนได้แสดงออก	32	51
3. ช่วยให้เกิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง	28	44
4. ครูให้กำลังใจ	1	2
5. ครูว่ากล่าวตักเตือน	-	-

จากตารางที่ 11 จะเห็นว่าหน้าที่ส่วนใหญ่ของครูคือ ช่วยให้นักเรียนได้แสดงออกเป็นลำดับที่หนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 51 และช่วยให้นักเรียนได้แก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองร้อยละ 44 การเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่น ครูไม่ได้ว่ากล่าวตักเตือน หรือถ้าควบคุมการสอนก็เพียงร้อยละ 2 เท่านั้น แต่ครูกล่าวเป็นเชิงให้กำลังใจน้อยไป คือร้อยละ 2 เท่านั้น

การสังเกตการสอนในห้องเรียน เป็นการสังเกตพฤติกรรมระหว่างพฤติกรรมการสอนของครู และการเรียนของนักเรียน โดยสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ คือ การใช้เครื่องมือการสังเกต และการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่สังเกตการสอน การสังเกตในห้องเรียน และการติดตามผลหลังการสอน นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาก็สามารถใช้การเยี่ยมชั้นเรียนอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้ครูผู้สอนได้ เครื่องมือในการสังเกตการสอน เพื่อช่วยในการนิเทศนั้น แบ่งเป็นสังเกตเชิงปริมาณและสังเกตเชิงคุณภาพ ทั้งนี้อาจใช้เครื่องมือสังเกตด้านใดด้านหนึ่ง และสังเกตพฤติกรรมหลาย ๆ ด้าน ประกอบด้วยก็ได้

คำถาม/หัวข้ออภิปราย

1. การสังเกตและการสังเกตการสอนแตกต่างกันอย่างไร?
2. หลักการในการสังเกตการสอนมีอะไรบ้าง?
3. การสังเกตการสอนมีกี่ขั้นตอน อะไรบ้าง?
4. เครื่องมือสังเกตการสอนของใครที่ท่านเห็นว่าน่าจะเหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ในโรงเรียน

